

Жыдаль Дыяна Іванаўна

Дзяржаўная ўстанова адукацыі «Жамчужненскі яслі-сад», аг. Жамчужны, Рэспубліка Беларусь, diana.zhidal.82@yandex.by

ИНКЛЮЗИВНАЯ АДУКАЦЫЯ ДЗЯЦЕЙ ДАШКОЛЬНАГА ЎЗРОСТУ ВА ЎМОВАХ БІЛІНГВІЗМУ

У дадзеным артыкуле выкладзены матэрыял па праблеме інклюзіўнай адукацыі дзяцей дашкольнага ўзросту ў білінгвальных умовах. Арганізацыя работы з дзецьмі дашкольнага ўзросту па фарміраванні маўленчай дзейнасці ва ўмовах білінгвізму з'яўляецца вельмі важным момантам інклюзіўнай адукацыі. Многія народы знаходзяцца ў пастаянным кантакце, асабліва суседнія этнасы, якія часта маюць або адну тэрыторыю пражывання, або знаходзяцца ў складзе адной дзяржавы. Моўныя кантакты, якія дыктуюць эканамічныя, культурныя і іншыя ўзаемасувязі, патрабуюць выкарыстання і вывучэння ў моўнай практыцы дзвюх ці больш моў. Адсюль значная зацікаўленасць надаецца дадзенай праблеме.

Ключавыя словы: білінгвізм; інклюзіўная адукацыя; дзеці дашкольнага ўзросту.

Zhidal Diana Ivanovna

Zhemchuzhny Nursery-kindergarten, Zhemchuzhny, Belarus, diana.zhidal.82@yandex.by

INCLUSIVE EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN IN THE CONTEXT OF BILINGUALISM

This article presents the material on the problem of inclusive education of preschool children in bilingual conditions. The organization of work with preschool children on the formation of speech activity in the context of bilingualism is a very important aspect of inclusive education. Many peoples are in constant contact, especially neighboring ethnic groups, which often have either the same territory of residence, or are part of the same state. Language contacts that dictate economic, cultural and other relationships require the use and study of two or more languages in language practice. Hence, considerable interest is paid to this problem.

Key words: bilingualism; inclusive education; preschool children.

Уводзіны. У апошнія гады склад насельніцтва ў нашай краіне істотна змяняецца. Гэта звязана у першую чаргу з міграцыйнымі працэсамі, якія адбываюцца ў Рэспубліцы Беларусь і бліжэйшым замежжы. Узрастае колькасць дзяцей, для якіх беларуская мова не з'яўляецца асноўнай у зносінах. Утвараецца ўсё большая колькасць рознамоўных супольнасцей, у якіх выхаванне дзяцей часта пабудавана на культурных каштоўнасцях і вопыце старэйшага пакалення без уліку новага. Такія дзеці з ранняга дзяцінства знаходзяцца ва ўмовах двухмоўнага выхавання.

Сучасная моўная сітуацыя ў Беларусі характарызуецца суіснаваннем і выкарыстаннем беларускай і рускай моў і можа быць вызначана як беларуска-рускае двухмоўе. Нацыянальнае беларуска-рускае двухмоўе прадстаўлена індывідуальным беларуска-рускім, руска-беларускім двухмоўем і індывідуальным беларускім і рускім аднамоўем. Сапраўды, добрая частка насельніцтва Беларусі актыўна карыстаецца і рускай, і беларускай мовамі ў розных сферах дзейнасці. Аднак існуюць і такія кантынгентны людзей, якія карыстаюцца толькі якой-небудзь адной мовай. Калі ж браць пад увагу пасіўнае валоданне другой мовай, успрыманне на ёй пэўнай інфармацыі, то можна сказаць, што ўсё беларускае насельніцтва з'яўляецца двухмоўным.

Асноўная частка. Білінгвізм (лац. *bilinguis* < (*bis*) двойчы, *lingua* мова), ці двухмоўе, — валоданне і папераменнае карыстанне дзвюма мовамі [1]. Білінгвізм — з'ява складаная, шматбаковая, яна цікавіць не толькі лінгвістыку, але і псіхалогію, псіхалінгвістыку, сацыялогію і таму даследуецца ў трох аспектах: псіхалагічным, педагагічным, сацыялінгвістычным.

Псіхалагічны аспект двухмоўя звязаны з асаблівасцямі псіхалагічнага складу індывіда, з яго разумовымі здольнасцямі, эмацыйнай прыстасаванасцю, з праблемамі пераключэння з аднаго моўнага кода на другі. Увогуле, з пазіцыі псіхалінгвістыкі білінгвізм — гэта здольнасць ужываць у камунікацыі дзве моўныя сістэмы. На падставе шматлікіх назіранняў у розных краінах свету за апошнія гады было засведчана, што такога ідэальнага білінгвізму, каб чалавек аднолькава дасканала валодаў некалькімі мовамі, або наогул не існуе, або сустракаецца досыць рэдка, а таму гэтую з'яву трэба лічыць хутчэй выключэннем, чым правілам. У сувязі з гэтым у навуковай літаратуры адрозніваюць два тыпы білінгвізму: пасіўны (залежны), актыўны (незалежны).

Педагагічны бок двухмоўя закранае розныя аспекты навучання другой мове, у тым ліку і ўплыў адной мовы на працэс засваення другой.

Сацыялінгвістычны аспект праблемы двухмоўя ахоплівае кола пытанняў, звязаных з вывучэннем адносін «білінгвізм—грамадства», такіх як сфера выкарыстання першай і другой мовы; ступень авалод-

вання мовамі; размеркаванне камунікатыўных функцый паміж мовамі; кантынгент ахопленых двухмоўем членаў соцыуму, моўная палітыка дзяржавы [2].

Выкарыстанне кожнай з моў залежыць ад пэўнай сітуацыі. Дзіця становіцца двухмоўным у сувязі з асаблівымі ўмовамі жыцця або выхавання. Уплыў сям’і аказвае вырашальнае значэнне на развіццё чалавека. Л. С. Выгоцкі казаў аб тым, што ў развіцці маўлення дзіцяці могуць паўстаць рознага роду цяжкасці, калі ўмовы выхавання не гарантуюць утварэння больш-менш самастойнай сферы вывучэння кожнай мовы, калі дзіця аддадзена ва ўладу выпадковай сумесі моўных сістэм, калі дзіцячае двухмоўе развіваецца стыхійна [7].

Такім чынам, згодна з дадзенымі літаратуры, білінгвы — гэта група дзяцей з асаблівымі адукацыйнымі патрэбамі, якая мае патрэбу ў інклюзіўнай адукацыі. Паступаючы ў рускамоўную школу, дзеці, якія не валодаюць рускай мовай або валодаюць ёю дрэнна, загадзя праграмаваны на неспяховасць. Настаўнікі разглядаюць такіх дзяцей як «цяжкіх». Часам адсутнасць рускай мовы расцэньваецца імі як праява псіхічнай непаўнаважнасці, і яны раіць бацькам перавесці такое дзіця ў карэкцыйныя школы. Сапраўды, дзіця, навучаючыся ў школе, павінна паўнаважна валодаць мовай, для таго каб мець магчымасць атрымліваць новую інфармацыю, развіваць лагічнае мысленне і назапашваць сацыяльны вопыт.

Вядома, што маўленне — гэта мысленне [2]. Некаторыя даследчыкі лічаць, што пры авалоданні дзвюма мовамі ў дашкольным узросце фарміруецца не адзін тып мыслення. Лінгвісты выкарыстоўваюць такі тэрмін, як «моўная свядомасць», пад якім разумеюцца сукупнасць вобразаў свядомасці, што фарміруецца і прымаюць пэўныя абрысы пры дапамозе моўных сродкаў [3]. Калі пачатак фарміравання моўнай свядомасці адбываецца на адной мове, то дзіця засвойвае не толькі мову, але і спосаб мыслення, уласцівы носьбітам дадзенай моўнай групы. Калі ў гэтым узросце дзіця з сям’ёй пераязджае ў іншую краіну (напрыклад, Расію), а бацькі пачынаюць мець зносіны з дзіцем як на нацыянальнай, так і на рускай мове, то адбываецца змешванне не толькі моўных паняццяў, але і культурнай ідэнтыфікацыі самога дзіцяці. Менавіта таму педагогічна правільнае вывучэнне любой замежнай мовы прадугледжвае знаёмства з нормаў, традыцыямі і ладам жыцця жыхароў адпаведнай краіны.

Дзеці-білінгвы могуць сутыкацца з рознага роду цяжкасцямі. З аднаго боку, гэтыя цяжкасці носяць псіхалагічны характар: складаная адаптацыя ў калектыве, няўпэўненасць у сабе, замкнёнасць, пачуццё непаўнаважнасці, нерашучасць. Не маючы магчымасці нармальна ўступаць у зносіны з аднагодкамі, часта дзеці дадзенай катэгорыі знаходзяцца ў ізаляцыі. Нярэдка ў дзяцей, якія дрэнна ведаюць рускую мову, узнікае агрэсіўнасць, якую акружэнне пачынае звязваць з нацыянальнасцю. У залежнасці ад тэмпераменту самога дзіцяці ён будзе перажываць усё ў сабе ці праўляць агрэсію ў адносінах да рускіх дзяцей, вырашаючы канфліктную сітуацыю не словамі, а з ужываннем сілы. У цяперашні час у школах няма праграм, дзякуючы якім у дзяцей фарміравалася б талерантнае стаўленне да розных нацыянальнасцей, іх культурных каштоўнасцей, а таксама ў сем’ях гэтаму пытанню наогул мала надаецца ўвагі. З іншага боку, білінгвізм можа з’явіцца фактарам рызыкі ўзнікнення маўленчамоўных парушэнняў [1]. Разглядаючы працэс засваення дзвюх моў адначасова, можна меркаваць, што для некаторых дзяцей такая нагрузка на нярэвую сістэму аказваецца празмернай, у выніку чаго дзіця можа пачаць заікацца. Таксама гэта адносіцца і да авалодання пісьмовай мовай, якая з’яўляецца вельмі складаным і доўгім працэсам, які залежыць у першую чаргу ад узроўню маўленчамоўнага развіцця дзіцяці. Менавіта таму двухмоўныя дзеці, як правіла, дапускаюць вялікую колькасць памылак як пры пісьме, так і пры чытанні (дызграфія, дызлексія). Асаблівую праблему складаюць пытанні навучання двухмоўных дзяцей з парушэннямі маўленчага развіцця (алалія, дызартрыя, рыналалія). Фактар білінгвізму для дзяцей з маўленчай паталогіяй з’яўляецца цяжкім для іх маўленчага развіцця, што не можа не адбіцца на маўленчай, пазнавальнай і вучэбнай дзейнасці [1].

Сітуацыя, якая склалася ў адносінах да двухмоўных дзяцей, павінна быць тэрмінова і кардынальна зменена. У сувязі з развіццём інклюзіўнай адукацыі, падрыхтоўкай праграм, распрацоўкай метадаў і метадык значную ўвагу неабходна надаваць навучанню дзяцей, якія дрэнна ведаюць беларускую мову. Перад паступленнем у беларускамоўную школу (а пажадана яшчэ раней) такія дзеці павінны быць абследаваны спецыялістамі, у першую чаргу лагапедымі. Лагапедычнае абследаванне дасць магчымасць высветліць узровень валодання беларускай мовай (лексіка, граматыка, звязнае маўленне, гукавымаўленне), а таксама наяўнасць ці адсутнасць маўленчых парушэнняў. Атрыманая інфармацыя дапаможа псіхалагам, настаўнікам беларускай мовы і педагогам малодшых класаў правільна ацэньваць двухмоўнае дзіця з пункту гледжання яго магчымасцей, а не па тых патрабаваннях, якія актуальныя для рускамоўных дзяцей. Лагапедычнае абследаванне павінна быць пабудавана з улікам узросту дзіцяці, даўнасцю пражывання ў краіне, сітуацыяй засваення рускай мовы. Пажадана праводзіць абследаванне маўлення і на беларускай, і на рускай мове, для таго каб выявіць дамінантную мову і тыя недахопы, якія ёсць на рускай мове. Для гэтага варта актыўна прыцягваць бацькоў да абследавання дзіцяці, прасіць перакладаць пытанні абследавання на іх нацыянальную мову і зразумела растлумачыць, на што варта звярнуць увагу ў адказе дзіцяці.

Вынікі лагапедычнага абследавання вельмі важныя для аказання далейшай дапамогі дзецям-білінгвам. Пры выяўленні якіх-небудзь маўленчых парушэнняў неабходна паставіць клінічны дыягназ (напрыклад, дыслалія, дызартрыя, рыналалія, алалія, заіканне), так як інтэрферэнцыя адной мовы на іншую можа даць падобныя вынікі з агульным недаразвіццём маўлення. Пры выяўленні маўленчай паталогіі неабходны заняткі з лагапедом. Чым раней будзе пачаты карэкцыйны працэс, тым больш верагоднасці, што

дзіця да паступлення ў школу змога нармальна выкарыстоўваць беларускую мову і навучацца ў масвай школе. Дзеці-білінгвы з нізкім узроўнем маўленчага развіцця беларускай мовы, але якія не маюць парушэнняў маўлення, таксама будуць цяжка засвойваць праграму беларускамоўнай агульнаадукацыйнай школы. Бацькам такіх дзяцей можна парэкамендаваць: перайсці дома ў зносінах паміж сабой і дзіцём на беларускую мову; узмацніць матывацыю да засваення беларускай мовы і культурных каштоўнасцей; звярнуцца за дапамогай да спецыялістаў па навучанні беларускай мове як замежнай або школы, пры якіх ужо створаны групы з дзяцей-білінгваў, якія вывучаюць беларускую мову [1].

Заклучэнне. Для таго каб дапамагчы дзецям-білінгвам дашкольнага ўзросту лепш адаптавацца да беларускамоўнага асяроддзя і перад школай авалодаць ў дастатковым аб'ёме беларускай мовай, у кожнай установе адукацыі павінны быць створаны спецыяльныя ўмовы для атрымання дзецьмі такіх ведаў. Неабходна у першую чаргу інфармаваць выхавальнікаў устаноў дашкольнай адукацыі і настаўнікаў пачатковых класаў аб цяжкасцях, з якімі даводзіцца сутыкацца двухмоўным дзецям, ствараць праграмы падтрымкі сем'ям мігрантаў з пазіцыі засваення беларускай культуры і беларускай мовы, вучыць усіх дзяцей ставіцца адзін да аднаго з разуменнем, цяпленнем і павагай.

Спіс цытаваных крыніц

1. *Бабаева, Е. А.* Готовность к обучению в школе детей-билингвов с речевой патологией : автореф. дис. ... канд. пед. наук : Е. А. Бабаева / Моск. пед. гос. ун-т им. В. И. Ленина. — М., 1992. — 16 с.
2. Двухмоўе // Беларуская мова : энцыклапедыя. — Мінск, 1994.
3. Типология двуязычия и многоязычия в Беларуси. — Минск, 1999.

УДК 378

Зеленкевич Наталья Михайловна

Учреждение образования «Жемчуженский ясли-сад», аг. Жемчужный, Республика Беларусь, Drozd.Olga1988@yandex.ru

ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В ДЕТСКОМ САДУ

Дети с инвалидностью — физической или ментальной — традиционно оказывались изолированы и, соответственно, лишены шагов по интеграции в среду. Специальные учреждения чаще создавали и расширяли разрыв между «больной» и «здоровой» частью общества. Инклюзивное образование предлагает путь объединённости. Обучать каждого ребёнка взаимодействию, помогать преодолевать сложности в развитии — признак гуманного общества, которое уважает всех своих участников. А потому важно позаботиться, чтобы такое образование стало всюду используемой практикой.

Ключевые слова: дети с ограниченными возможностями здоровья; инклюзивное образование.

Zelenkevich Natalia Mikhailovna

Zhemchuzhny Nursery-kindergarten, ag. Zhemchuzhny, Belarus, Drozd.Olga1988@yandex.ru

INCLUSIVE EDUCATION IN KINDERGARTEN

Children with disabilities — physical or mental — traditionally found themselves isolated and, accordingly, deprived of steps to integrate into the environment. Special institutions more often created and widened the gap between the “sick” and “healthy” part of society. Inclusive education offers a path to unity. Teaching each child to interact, helping to overcome developmental difficulties is a sign of a humane society that respects all its participants. Therefore, it is important to ensure that such education becomes a practice used everywhere.

Key words: children with disabilities; inclusive education.

Введение. Инклюзивное образование в учреждении дошкольного образования — реальность, которая требует развития механизмов формирования индивидуальных образовательных маршрутов и внедрения многообразных моделей инклюзивного образования. Реальность нынешнего времени такова, что многие семьи, воспитывающие детей с ограниченными возможностями здоровья (далее — ОВЗ), осознают важность и необходимость дошкольного образования. Каждый год в наше учреждение дошкольного образования поступают дети с особенностями развития. Наблюдается ежегодное увеличение численности данной категории детей.

Основная часть. Основные принципы государственной политики и правового регулирования отношений в сфере образования обеспечивают права каждого человека на образование, недопустимость дискриминации в сфере образования, в том числе детей с ОВЗ. Создание нормативной правовой базы — важный и необходимый шаг в организации инклюзивного образования, однако недостаточный.